

BODNÁR DÁNIEL

Sebő Ferenc

Sebő Ferenc (1947) Szekszárdon született. Kossuth-díjas, a Nemzet Művésze, énekes, gitáros, tekerőlantos, dalszerző, a hazai hangszeres népzenei és táncművészet egyik elindítója, a Sebő Együttes vezetője. Klasszikus zenei tanulmányait a székesfehérvári zeneiskolában kezdte. 1970-ben végzett a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán. 1989-ben a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyetemi ágazatának zenetudományi szakán is diplomát szerzett. A Magyar Tudományos Akadémia Zene-tudományi Intézetének munkatársaként a mai napig tudományos kutatói munkát végez. 1996 és 2001 között a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője volt, jelenleg az általa alapított Hagyományok Házának nyugdíjazott szakmai igazgatója.

Mennyire határozta meg a gyermekkorát és későbbi életútját, hogy édesapja Sebő Ödön volt, aki 1944 szeptemberében 24 éves hadnagyként három hétig védte Gyimesbükknél az ezeréves határt az ellenséges túlerővel szemben?

Kisgyermekkoromban apám nem nagyon beszélt erről, mert a szüleim ügyeltek arra, hogy a gyerekek előtt ne hangozzék el semmi olyasmi, amit az iskolában nem tanácsos elmondani. Mindketten érezték apám hőstettének a hátrányát, de én mint gyermek semmit nem tapasztaltam ebből. Egyszer apámat rettenetes fájdalmak közepezte vitte el a mentő, kilyukadt a gyomra, ami egyik következménye volt a megpróbáltatásainak. Ebből azonban felgyógyult. Ezt leszámítva testvéreimmel együtt szép gyermekkorunk volt, a szüleim minden tőlük telhetőt megtettek ennek érdekében. Apám méltósággal viselte a mellőzöttségét, nem tört meg, nem lett megkeseredett ember. A szakmai tudását pedig a kommunisták sem tudták nélkülözni, még az ötvenes évek első felében sem. Egy műszaki boltban dolgozott, itt hasznosítani tudta a rendkívüli anyagismeretét, szervezőképességét. A bolt igazgatója egy tipikus pártember volt, de ha valakinek segítségre, tanácsra volt szüksége, apámhoz fordult. Ha valaki megkérdezte, hol van az igazgató, az üzlet dolgozói visszakérdeztek: melyiket keresi? A kinevezettet, vagy aki el tudja intézni a problémáját? Ha az utóbbit, menjen a Sebőhöz. Apám karakán ember volt, amikor anyám testvérét és a családját kitelepítették, apám kocsival értük ment és elhozta őket hozzánk, évekig nálunk laktak, Székesfehérvárott.

A család másik oszlopa anyai nagymamám volt, aki nagyon jól megértette magát apámmal. A nyaralásunkról is gondoskodtak. Apámnak volt egy száz négyszögeles kis telke, amit az édesanyjától örökölt. Nagypámmal kettesben fölhúztak oda egy kis faházat, ott töltöttük a nyarakat. Még ezt megelőzően a Velencei-tónál nyaraltunk, rokonoknál. Kilenc-tíz éves lehettem, és nagyon szomorú voltam, amiért a nagyfiúk, tizenöt-tizenhat éves kamaszok elzavartak, nem engedték meg, hogy evezhessek. Emiatt este sírdogál-

tam, és apám megkérdezte, mi a baj? Megmondtam, mire ő: de hát tényleg nem tudsz evezni, kisfiam, kicsi vagy még ehhez. Én azonban erősködtem, hogy de, igenis tudok, álomban megtanultam. Ez annyira meghatotta apámat, hogy azonnal elindult, végignézte az összes csónakot a kikötőben, fotókat készített róluk, s néhány héten belül a nagybátyjával összefogva, készítettek nekünk egy csónakot, a testvéreimnek és nekem. Beeveztünk a tóba, úszkáltunk a csónak körül. A nagymamánk vigyázott és főzött ránk, ha megéhezünk, enni adott a fazékból. Közben állandóan figyelt, melyik gyerek van éppen a víz alatt. Azon a kis telken nagymamám jóvoltából több gyümölcs is megtermett, úgy ültette el a gyümölcsöket, hogy mindig legyen érett közöttük. Később aztán, amikor nagyobbak lettünk, és már nem volt olyan veszélyes a helyzet, apám mesélni kezdte a történetét. Gyakran szállította az együttes tagjait autótól, s felidézte a háborús emlékeit. Egyszer aztán megelégteltem ezt, elég a mesélésből, tessék leírni a dolgokat, mondtam neki. Apám megfogadta a tanácsomat, és időskorában, 1994-ben megjelent *A halálraítélt zászlóalj* című memoárja, amelyben leírja mindazt, amit átélt a katonáival 1944 szeptemberében, védve a Gyimesi-szorost az ellenséges túlerővel szemben.

Zenei nevelésben részesült az általános, majd a középiskolában, érettségi után mégis építészmérnöknek tanult, le is diplomázott. Mi indokolta ezt a kitérőt?

Gyermekkoromban sokoldalú érdeklődéssel rendelkeztem, zongoráztam, csellóztam, emellett írtam, rajzoltam. Nem tudtam eldönteni, mi szeretnék lenni. A gimnázium utolsó évében, amikor már nagyon szorított az idő, nagymamám leültetett az ágyára — szegénykém akkor már nagyon beteg volt — és azt mondta: kisfiam, én kigondoltam, hogy hová kellene neked jelentkezned. A műszaki egyetemre, építészmérnöki szakra. Miért, nagymama? — kérdeztem. Azért, mert téged érdekelnek a humán és a műszaki dolgok is. Ebben a hivatásban pedig ez a két dolog egyesül. A tanulás csak a hasznodra lesz, utána pedig bármi lehetsz. Átgondoltam nagymamám tanácsát, és beláttam az igazát. Elvégeztem az építészmérnöki szakot, és nem bántam meg, mert az építészet egyrészt művészet, másrészt viszont mindent ki kell benne számítani, a racionalitás egyensúlyban tartja az alkotási folyamatokat. A papír türelmes, sok mindent elvisel, de egy épületet nem lehet összevissza megtervezni, azt részletesen át kell gondolni, minden számtani műveletnek egyeznie kell. Millimétert sem tévedhetek. Ennek azóta is nagy hasznát veszem, még a zenében is. Megtanultam, hogy az ember mindig csak annyi anyagból építkezhet, amennyi rendelkezésére áll.

A hatvanas évek második felében, amikor Ön építészmérnöknek tanult, már virágzott a beat-mozgalom Magyarországon. Zenei

Ennek története van. Apámnak köszönhetően kamaszként eljuthattam Németországba, a keleti részbe, természetesen. Gyermekcsere akció keretében Drezdába kerültem, egy nagyon kedves családkhoz, akiknek a fia gitározott, német népdalokat játszott. Gyorsan összebarátkoztunk, és én is megtanultam gitározni. Együtt énekelgettünk. Búcsúzóul kaptam a családtól egy gitárt ajándékba. A német

képzettségét tekintve szinte törvénytörő lett volna, hogy Önből is pop-zenész lesz. Hogyan fordult mégis a népzene felé?

nyelvből is sok minden ragadt rám, úgyhogy amikor hazajöttem, lefordítottam a dalokat, és eljátszottam az osztálytársaimnak a gimnáziumban. A lányok pedig arra kértek, hogy játsszam el nekik az akkori slágereket. Így aztán diákszórakoztató intézménnyé váltam. Mindezt a klasszikus zene művelése mellett, mert tagja voltam az iskolai együttesnek is. A műegyetemen kezdetben csellóztam, az ot-tani zenekarban.

Építészhallgatóként rengeteget kellett rajzolnunk, és nem számítógéppel, hanem redisztollal és tussal, ami igencsak nehéz mesterség, ha az ember valóban szépen és pontosan akarja csinálni, amit egyébként meg is követeltek. Rajzolás közben állandóan zenét hallgattunk a rádióból. Nagyon szerettem Illésék számait. A népzenevel ekkor találkoztam először, bár azt csak jóval később tudtam meg, hogy az *Átkozott féltékenység* című Szörényi–Bródy-szám széki muzsika volt, amire Bródy ráírt egy szöveget. Az egyetemen megismerkedtem Halmos Bélával, évfolyamtársak voltunk, s azonnal szövetségre léptünk. Béla klasszikus hegedűt tanult, s együtt nyomtuk a beat-zene akkori divatos számait az egyetemi bulikon.

Az egyik nyáron termelési gyakorlaton vettünk részt Aquincumban, bolgár, német, szerb, lengyel egyetemisták társaságában. Esténként a tábortűz mellett döbbenet tapasztaltuk, hogy valamennyi náció tagjai a saját népdalait éneklő gitárkísérettel. Mi pedig nem ismerünk magyar népdalokat. Nagyon elszégyelltük magunkat. Én akkor már megírtam a József Attila-dalokat, azokat énekel-tük Bélával, a *Rejtelmeket*, a *Hetediket*. Kérdezték is a többiek, hogy ezek magyar népdalok? Mondtuk, hogy nem egészen. Hasonló hangzásúak, de nem azok. Bélát és engem is bosszantott a dolog, micsoda szégyen, hogy Bartók és Kodály országában pont mi nem tudunk népdalokat előadni! Elkezdtek tanulmányozni a dalos füze-teket, és azzal szembesültünk, hogy a magyar népdalok túlságosan régiek ahhoz, hogy csak úgy bele lehessen illeszteni őket a 18–19. századi zenei szövetbe. Alkalmatlanok voltak a funkcionális gitár-akkord kíséretre, mert még akkor keletkeztek, amikor az egyszó-lamú dudazene volt divatban.

Nekem a Néprajzi Múzeumban dolgozott alkalmilag egy barátom, Lantos Iván. Megkértem, hogy szerezzen nekünk népdalokat tartalmazó kottákat. Az illetékesek azonban elutasították, mond-ván, hogy mi szüksége azokra, hiszen nincs is hozzá végzettsége. Azért ez elég különös reagálás volt, hiszen nem azért születtek meg a népdalok, hogy a néphez eljussanak? Mi azonban nem adtuk fel, to-vább kutakodtunk, és végül sikerült összejönnünk Martin György-gyel, aki éppen akkoriban jutott el arra a pontra a tánc kutatás terü-letén, hogy feltárta és áttekintette és rendszerbe állította az egész összegyűjtött, hatalmas táncanyagot. Amihez a zene is természetesen hozzátartozott. Martin György komplex módon közelítette meg a kérdést. A tudós társadalom akkori gyakorlatával szemben az volt az alapelve, hogy azért gyűjtünk az adófizetők pénzén, hogy a tár-

sadalom visszacapja azt. Nagy örömmel fogadott bennünket, két fiatalember, akik „öncélúan” érdeklődnek a téma iránt. Tinka (Martin György beceneve — B. D.) régóta erre várt, úgyhogy ez nagy találkozás volt mindkettőnk számára. Megmutatta a tetemes anyagot — Kallós Zoltán akkoriban már rengeteget gyűjtött Erdélyben —, mi meg a szemünket-szajunkat tátottuk, hogy ilyen is létezik. Addig semmi ilyesmiről nem hallottunk. Martin György egy százötven éves tudományos kutatásnak a végén feltárta előttünk a teljes anyagot, hatalmas lökést adva ezáltal a további munkálkodásunknak.

Nemcsak hangfelvételeket adott nekünk, hanem elmagyarázta azt is, hogy miket jegyezzünk le ezekből, hogyan tanuljuk meg a dalokat. Egyúttal figyelmeztetett, ha valóban meg akarjuk tanulni a népdalokat, két dolog nélkülözhetetlen: az egyik, hogy menjünk el Erdélybe, mert ott még élnek a népzene művelői, továbbadói, nézzük meg, hogyan énekelnek, játszanak, készítsünk felvételeket róluk. A másik pedig, hogy tánc nélkül nem lehet ezt megtanulni. Álljunk be valamelyik táncegyüttesbe, mert hiába van leírva az anyag, ez valamikor tánczene volt, azzal a ritmikával, hangsúlyozással kell megtanulni, ahogy a tánc diktálja. S akkor Bélával beálltunk a Bartók együttesbe, Tímár Sándorhoz, aki akkor már azt a módszert követte, hogy először megtanította a táncot eredeti formájában, tárastáncként, és utána készítette el a koreográfiát.

Közben pedig többször jártak Erdélyben...

Igen, és hamar kiderült, hogy a népzene nem olyan egyszerű hitelesen eljátszani, ahogy mi azt eredetileg elképzeltük. Béla klasszikus hegedűt tanult, de a népdalok lejátszásához más technika kellett. Az iskolákban klasszikus hegedülést tanítanak, ami a Paganini utáni időszakban alakult ki, teljesen más elképzelésekkel, más hangszerteremtéssel, vonózáttal, ujjrenddel. A historikus zenélési módot egész Európában ugyanúgy művelik az öregek, még ma is, Norvégiától kezdve egészen a déli végekig, ahol a hegedű elterjedt. Ez teljesen egybevág a történeti zenéket ábrázoló képekkel. Ahogyan a hegedűt tartják, az egy régi zenei érték, ami megőrződött. Ezt azért kellett megtanulni, mert e nélkül lehetetlen hitelesen eljátszani ezt a zenét. Minden hangzást számtalanszor végigpróbáltunk, mégsem lett olyan, mint az eredeti. A tánccal is próbálkoztunk, és bár sok mindenben segített, a döntő az volt, hogy rájövünk: hogyan kell tartanunk a hangszeret, miképpen kell kezelni a vonót. Ezek alapvetően fontos dolgok, és ahhoz, hogy rájövünk a titokra, közvetlenül kellett megfigyelnünk az előadási módokat. Bélának a hegedülési technikákat kellett elsajátítania, nekem pedig brácsásznom kellett megtanulnom. A háromhúrú brácsa nagyon lényeges, szűk fekvésű akkord szól a három húrból, egyenes pallóval, tehát az ember egyszerre húzza meg mind a hármat, s ha ez sikerül, lelke van ennek a zenének. Sürgős és szorgalmas tanulás következett.

A nagy lépés 1970-ben következett be, amikor a rádióban hallottam Sárosi Bálint néprajzkutató előadását a széki zenéről, gyönyörű

felvételekkel. Akkor villant belém a gondolat, húha, ezt meg kéne tanulnunk! Ez volt a döntő lépés. Addig még Martin György is úgy gondolta, hogy ezt a zenét már nem lehet átörökíteni, a dallamok megmaradnak, de az eredeti hangzást lehetetlen visszaadni. Később aztán leírta, hogy mi győztük meg őt, hogy egy kis munkával még ez is megmenthető. Mi pedig beletettük ezt a kis munkát. Olyannyira, hogy amikor már eljutottunk odáig, hogy hegedűvel és kontrával játszottunk széki zenét, a végén odajött hozzánk egy kis alacsony emberke, és bemutatkozott: Bárdos Lajos vagyok. Árulják el nekem, fiatalemberek, hogy tudták ezt megtanulni? Mi nem hittük el Lajthának, hogy ez lehetséges. Maguk a szakemberek sem hitték tehát, hogy a népzenet vissza lehet adni az eredeti hangzásában. Pedig ha belegondolunk, hogy írástudatlan emberek képesek voltak megtanulni, gyönyörűen, az összes díszítési móddal... Nem is értem, miért gondolták azt sokan, hogy ez nem megy... Pedig minden megy, ha megtanuljuk. Ez volt a döntő, hogy Bélával kimondtuk ezt a mondatot: megtanuljuk, eredeti formájában. Nem feldolgozzuk, hanem megtanuljuk.

Mindezek mellett hatalmas segítség volt, hogy a tudomány mellénk állt, abból a megfontolásból is, hogy a népzenei anyagot nem csupán azért gyűjtögetjük, hogy dolgozatokat írjunk belőle, hanem hogy visszaadjuk azt a népnek. Felvettük a kapcsolatot a Népzene-kutató Csoporttal is, itt Vargyas Lajos külön népzenei órákat adott nekünk. Bármikor odamentünk, mindenütt segítettek, támogattak bennünket. Példamutató együttműködése volt ez a populáris mozgalomnak és a tudománynak.

A hetvenes évek elején Erdélybe nem volt olyan egyszerű eljutni az anyaországból...

Ez így igaz, s különösen sok gond adódott a hegedűvel, hiszen sok értékes hangszert csempészték ki akkoriban. A román határőrök rászálltak erre, s megpillantva a hegedűt, azonnal ránk förmedtek, hogy minek ez nekünk, mit akarunk vele? Zenészek vagyunk, válaszoltuk, na de ezt akárki mondhatja! Tessék muzsikálni! Nagyon sokszor zenéltünk a határon, s szerencsénkre akkor már román dalokat is tudtunk játszani. Mint Orfeusz az alvilágban, elkezdtünk muzsikálni, és ezek a zord, barátságtalan alakok abban a pillanatban átalakultak kedves gyerekekké, és táncolni kezdtek a zenénkre, úgy-hogy többnyire megúsztuk a dolgot.

Őn a magyarországi táncműzmozgalom megalapítója volt...

A táncműzmozgalom létrehozásában rajtam kívül mások is részt vettek. A mi szerepünk ebben az volt, hogy megtanultuk a népzenet eredeti formájában eljátszani, én pedig megtanultam brácsázni. Utólag mértem csak fel, hogy ennek volt a legnagyobb jelentősége, ez törte fel az utolsó gátat. Lehetséges-e visszaadni a népzene eredeti hangzását? Amíg gitárral próbáltuk kísérni, az egy másik hangzás volt. Ennek a muzsikának az autentikus elsajátítása a brácsázás megtanulásával kezdődött. A bőgőt Éri Péter próbálgatta, és amikor megszólalt a zene, akkor már lehetett ezekkel számolni. A másik szál

Tímár Sándor szerepe volt, aki az együttesében társastánc szintjén megtanította a széki táncokat. A nagy ötlet pedig a Bihari együttes nevéhez fűződik, ők találták ki, hogy létre kéne hozni egy táncklubot, ahol a négy egymással vetélkedő együttes tagjai összejöhetnek, barátkozhatnak, méghozzá az Erdélyben még élőben látott széki táncokkal szórakozva. Ez a Táncháznak nevezett klub zártkörű rendezvényként létre is jött.

Mi úgy kerültünk oda, hogy zenélni hívtak, mivel akkor mi már tudtuk játszani a széki zenét. A tánccal meg bajok voltak, maguk a szervezők sem tudták rendesen ahhoz, hogy azzal szórakozni lehessen. Nem is beszélve arról, hogy nagy volt az érdeklődés és sokan be szerettek volna jönni, akik egyáltalán nem tudtak táncolni, de érdekelte őket a dolog. Rögtön az elején felmerült: ezt a klubot csak úgy volna érdemes tovább működtetni, ha a szervezők is megtanulnák a táncot (társastánc szinten), és a nyitottá tett rendezvényen megtanítanák a bejövő civileket is. Ehhez rá kellett volna szánni alkalmanként tíz perc különmunkát az együttesi próbákon. A Bihari, a Vasas és a Vadrózsák együttesek azonban kategorikusan elzárkóztak, mondván, hogy ők művészek, nincs idejük civileket taníthatni. Különbösen is, az emberek nem szeretnek tanulni, bele fogunk bukni a kísérletezésbe. Nálunk mindig sok ötlet tud születni arra, hogy valamit miért nem lehet megcsinálni. Mi viszont nagyon elszántak voltunk, és közöltük, hogy mindenképpen úgy csináljuk tovább, ahogy mi látjuk jónak. (Kicsit zsaroltuk is őket, elismerem, mert nélkűlünk nem volt zene).

Összeállt a Bartók együttes stábja, akik hajlandók voltak ezt a munkát végigvinni. Martin György lakásán volt a megbeszélés, és ő, mint fő tanácsadó, azt javasolta: nyissuk ki a kapukat, hadd jöjjenek be a civilek, de akkor vállalnia kell valakinek, hogy tanítja őket. Így visszagondolva ennyire egyszerű volt minden. Bekopogtam a Fővárosi Művelődési Házba, hogy érdeklődjem, megalakíthatnánk-e itt, a Körteremben, a klubunkat? Gyurkó László nyitott ajtót, aki a 25. Színházban az igazgatóm volt. Szervusz, Feri, hát te mit keresel itt? Az igazgatót keresem. Az én vagyok. Így szereztem erről tudomást. Rögtön a lényegre tértem, elkértem tőle a körtermet a táncház részére. Kicsit aggályoskodott, hogy nem valami nacionalista dolog ez? Ne viccelj, Laci, ismersz engem, én fogom vezetni. Na jó, akkor ez nekem garancia, mondta. Ilyen apróságokon múlnak a dolgok. S akkor megkaptuk az FMH Körtermét, és itt megvalósítottuk mindazt, amit kigondoltunk.

Az össztánc előtt félórás „előtáncházz” volt, azaz tanítás. A Bartók táncosai közül idővel kiemelkedett Littkei Pisti, ő volt a legjobb, ezért a táncot is ő tanította. Az alaptánc a széki tánc lett, Tinka javaslatára, mert ez volt a legegyszerűbb, de az összes erdélyi tánc vázaként funkcionált. Erre ráépülhetett később a többi. Óriási sikerünk volt, olyan hatalmas tömegek jöttek a foglalkozásainkra, mint a rock-koncertekre. Föl is keltettük a hatóság figyelmét, időnként

megjelent az URH, hogy mi ez a nagy tömeg, mire gyülekeznek itt a fiatalok? Mi azonban a vak ember magabiztosságával mentünk előre. Beindult a többi csatorna is, hívtak bennünket a Kassák Klubba egy Sebő Klub megvalósítására, ez 1973-ban indult. Ez lett tulajdonképpen az igazi klub-modell, ahol a táncház mellett kiállításokat rendeztünk, művészek, költők léptek fel, Weöres Sándor, Nagy László, Szécsi Margit, Somogyi József, nyári táborokat szerveztünk. Valódi kulturális központként működött. Ez volt az egyetlen hely, ahol ezt ennyire összetetten lehetett csinálni. A kerületi tanácsban ugyanis olyan emberek ültek, akik jó szemmel nézték mindezt, mert egyébként meg lett volna a hatalmuk, hogy keresztbe tegyenek, de nem tették ezt. A téma felelőse, Héra Istvánné mindenben támogatt minket.

A hírünk egyre terjedt, már az Interkoncert is szervezett hozzánk VIP-látogatókat. Betért hozzánk a lengyel programszervező iroda, a PAGART igazgatója is egyszer. Szeme-szája elállt a csodálkozástól. Mi ez itt, táncegyüttes? — kérdezte. Nem az, ezek a fiatalok az utcáról jöttek be. Hogy lehet ezt Lengyelországban bevezetni? Sehogy, válaszoltam, ezt nem lehet bevezetni, az ilyesmi kialakul. Azonnal meghívott minket Lengyelországba, a Skorpió együttes előzenekárának. Tízezer fős stadionban játszottuk el, hogy *Hol jártál az éjjel, cinegemadár?* A rock-koncertre váró tömeg nem hitt a fülének. Lengyelországban akkoriban nem volt menő dolog a népzenevel foglalkozni, az ötvenes évek sematizmusa teljesen lejáratotta ezt a műfajt. A rock-zene viszont itt is hódított, s mivel a nyugati együttesek nem jöhettek, a magyar együttesek vitték az ígét. Ezeken a koncerteken is tízezer ember tombolt: Skorpió, Skorpió! Ennek ellenére, ha megizzadva is, de hatalmas sikert arattunk. Furcsa volt, de fantasztikus élmény.

Ma általános az a vélemény, hogy a Kádár-rendszer idegenkedett a spontán módon létrejött közösségektől. Miként lehetséges, hogy mégis virágzott a táncházmozgalom és emellett az amatőr színjátszás is a fénykorát élte a hetvenes-nyolcvanas években Magyarországon, mint egykori színjátész, tanúsíthatom ezt.

A Kádár-rendszerben a hatalmi elit az ellenőrizetlen közösségeket nem szerette. Minden hatalom gondja az, hogyan tartsa ellenőrzés alatt az alattvalóit. A múlt század hatvanas éveinek a végén egyre többen felismerték, hogy a fiataloknak valami értelmes célt kell kínálni, amire a hivatalos KISZ-táborok alkalmatlanok voltak az osztoba programjaikkal. Ezért a beat-mozgalom terjedésével párhuzamosan spontán módon alakultak meg sorra a dzsesszklubok, a táncházklubok, a színjátszóköriök. Megvolt mindegyiknek a hivatalos felelőse, de az egyes területeken belül viszonylag szabadon lehetett mozogni. Nekünk például volt egy újságunk a Kassák klubban, a Sípall-Dobbal. Egyszer készítettünk egy interjút Aczél Györggyel. Megkérdeztük tőle, mi a véleménye a népművészet szerepéről a szocializmusban? Elmondta szépen, hogy természetesen helye van a mi szocialista társadalmunkban is. Magával az ideológiával tehát nem volt semmi gond, ám az említett közösségek ellenőrzése brutális módon zajlott, mert akiket megbíztak ezzel a feladattal, értelmileg nem álltak túlságosan magas szinten. Érdemes megnézni Sző-

neyei Tamás könyvét (*Nyilvánartottak. Titkos szolgálak a magyar rock körül, 1960–1990*. Tihany-Rév – Magyar Narancs, Budapest, 2005 — B. D.), az abban bemutatott primitívség elborzasztja az embert.

Tudtuk, hogy figyelnek bennünket, csak azt nem, hogy kicsoda. Persze sok minden a fülünkbe jutott, egészen elképesztő dolgok is. Feldühödtem ezen és bementem a Népművelési Intézetbe, ahol Vitányi Iván volt az igazgató, aki kezdettől fogva támogatta a táncművelést. Megkértem: tegyen valamit, mert felháborító, hogy olyanokat jelentsenek rólunk, hogy az estjeinken nemi élet folyik a zongora alatt. Néhány nappal később megállt a klubunk előtt egy nagy fekete Mercedes, és kiszállt belőle Aczél György, meg Orbán László, akkori művelődési miniszter. Természetesen nagyon meglepődünk. Hatalmas buli volt éppen, rengetegen voltak. Elkezdünk beszélgetni. Aczél provokatív kérdéseket tett fel, például, hogy miért nincs mindenki népviseletben? Azért, mert akik itt vannak, nem műparasztok, hanem városi fiatalok, válaszoltam. Aztán így folytattam: látja ezt a táncot, Aczél elvtárs? Kidobós, forgató palatkai tánc ment éppen. Ez a rock and roll rokona, egy táncsaládba tartoznak. Csak hát New York messze van, nehezen tudnánk elmenni oda egy rock and roll klubba. Nagypapánk viszont kiválóan ismerik és művelik ezt a táncot, ezért elhoztuk ide, hogy minél többen találkozzanak vele. Most mondja meg, Aczél elvtárs! Mi a baj ezzel a táncsaláddal? Közben Vitányi Iván a sarokból nézte-hallgatta végig a beszélgetésünket, hideg izzadságcseppek jelentek meg a homlokán. Felmérte a tét nagyságát, elég egyetlen rossz szó, hogy az egész táncművelést betiltsák. Aczélnek azonban volt humorérzéke, láttam a bajsza mozgásán, hogy valójában élvezi a társalgást. Még azt is megkérdezte, igazak-e a híresztelések, hogy üldözik a Sebő együttest. Tiltakoztam, hogy ez nem igaz, mert soha nem üldöztek bennünket. Az viszont felháborító, hogy olyan jelentések mennek ki innen, miszerint a fiatalok a zongora alá bújnak, hogy ott élvezzék a testi szerelem gyönyöreit. Nincs is zongoránk, csak pianinónk, a fal mellett, hol van ezalatt hely bármilyen tevékenységre is? Aczélnek matyómintás lett a feje, ne haragudjon, Sebő elvtárs, nem állhatok ott minden rendőrposzt háta mögött. Ettől kezdve békén hagytak bennünket, még ha a megfigyelésünk tovább folytatódott is.

Az előbb említett Szőnyei Tamás leírja a könyvében, hogy a szerencsétlen jelentésteveő olyanokat írt, hogy nem tudja, hogy a zene, amit játszunk, román, szlovák, vagy magyar. A tartóaszt pedig föl-szólítja, hogy ne zenei elemzést adjon, hanem arra figyeljen, hogy mit mond Sebő a két szám között. Én viszont nem mondtam semmi olyat, ami érdekes lett volna nekik, soha nem foglalkoztunk direktben politikával, csak a zenével. Így aztán a jelentésteveő legkeményebb feljegyzése az volt, hogy az egyik karácsonykor Sebestyén Márta elénekelt a *Mennyből az angyal* című dalt. Szóval, hogy a Kaszák Klubban vallásos dalok hangzanak el!

Aztán ment minden szépen a maga útján. Folyamatosan bővítettük a tevékenységünket, így Vitányi Iván segítségével Országos Táncház vezetői tanfolyamot szerveztünk. A Kassák nyári táborával kötöttük össze a kezdeményezést. Mi tanítottuk Halmos Bélával a zenét, Tímár Sándor a táncot. Ettől kezdve tömegével jöttek hozzánk a táncosok és a zenészek is, mert aki komolyan akart ezzel foglalkozni, annak szüksége volt zenekarra. Mivel zeneiskolában ezt nem tanították, minket kerestek meg. 1977-ben az erdélyiek is megjelentek nálunk. Mulattunk is rajta, hogy hová jutott a világ, Budapestre jöttök erdélyi táncot tanulni? Nem lett volna jobb átmenni a szomszédba Józsi bácsihoz, mutassa már meg, hogy is van ez a lépés? Mi Erdélybe jártunk tanulni a még élő eredeti adatközlőkhöz. Ez a személyes kapcsolat alapvetően fontos volt ahhoz, hogy hitelesen eltanulhassuk a hagyományt. A magyar Táncház mozgalom ereje épp ebben volt.

Erdélyben még ma is működik ez, a zenei, táncbeli hagyományok továbbadása a jövő generációjának?

Kodály már az 1900-as évek elején megmondta, az értelmiség feladata, hogy a parasztoktól átvegye és továbbadja ezt az egykori közös magyar hagyományt. A parasztok érdeme, hogy máig megőrizték. Ennek a hagyománynak a használható része beépülhet a mindennapokba. Olyan ez, mint a beszéd. Felvetődhetett volna, hogy cseréljük le a magyar nyelvet, mert már ezeréves, elavult. Ám ez nem azt jelenti, hogy dobjuk el, hanem azt, hogy próbáljuk meg tovább fejleszteni. Ez a zenei és mozgásnyelv pedig ugyanaz, mint az anyanyelv, a kommunikáció része. Nem szabad eldobni a semmiért. Kodály elképzelése az volt, hogy az értelmiség visszaveszi ezt a nép kezéből, és közös használatba adja, hogy mindenki hozzájuthasson, használhassa, mivel ennek „köze van mindannyiunk mai életéhez”. Ahol az értelmiség nem teszi ezt meg, ott elpusztul az egész, és egy hatalmas fekete lyuk keletkezik, helyet adva a primitív proletarizálódásnak. Az a zene, amit ma a fiatalok iparilag kapnak, nem közösségépítő.

A társadalom alapvetően változott meg, és ennek az előnyei mellett a hátrányai is megvannak. Ma már az emberekkel mint egyénekkel szinte senki sem törődik, csak üzletfelet látnak bennük, vegyék meg a cégek által kínált árut, hogy minél nagyobb haszon legyen ebből. Ami viszont nagyon reménytelen, hogy a társadalom értelmesebb része kezd észbe kapni, és a fiatalok százazrei kezdtek el foglalkozni a hagyomány kínálta közösségi kommunikációval, a néptáncsal, népzenevel. Álmodni nem merem volna erről a kezdeti időkben, hiszen akkoriban a többség lenézte ezt a műfajt. Mára pedig a hétköznapiak része lett. Ki hitte volna, hogy hatalmas sikere lesz a *Fölszállott a pávának*? Még a televíziós szerkesztők is kértelkedtek, mondván, a népi világ véglegesen a múlté, nem érdekel senkit. Azért ez különös érvelés. Arany János világa is eltűnt, de attól még a versei csodálatosak.

Születnek-e ma is népdalok, olyanok, amelyeket száz-kétszáz év múlva is énekelni fognak?

Születhetnének, ha léteznének közösségek. Az egy dolog, hogy ma az emberek milyen formákban élnek, de ha a műveltség részévé tesszük, hogy megtanítunk bizonyos verseket az iskolában, vagy önképzőkörben, bárhol, akkor megszokottá válhat, hogy valaki szerelmes hevületében beidézi két verssort valamelyik költőtől. Mivel-hogy ismeri. Ha nem tudja, nem idéz be semmit. Az ember ezekkel a megtanult szövegekkel segít fogalmazásbeli nehézségein. A műveltség mindig erről szól, a kezdeti időktől fogva. Az ókorban az emberek kapásból idéztek Homéroszból. A műveltséghez tartozott, hogy kívülről ismerték az *Odüsszeiát*. Valaki elindított egy mondatot, a másik pedig befejezte. Meghatározó volt a közös nyelv. A régi világban a közösség tagjai és leszármazottaik évszázadokon keresztül éltek ugyanabban a faluban, ki sem mozdultak onnan, s mire a gyerekek felnőttek, már minden dalt, táncot tudtak. Anélkül, hogy tudatosan tanultak volna. Ha az adatközlőtől megkérdezzük, kitől tanulta meg a táncot vagy a dalt, mindig ugyanazt válaszolja, hogy senki nem tanította, magától tud mindent. Ami persze nem igaz. A közösségben nőttek fel, folyamatosan lesték, hogy a felnőttek mit csinálnak, utánozták az énekeiket, táncaikat, ott volt előttük a példa. Nem parancsszóra tették ezt, hanem maguktól, belső indíttatásból.

Ezért tartom én reménytelinek, hogy Magyarországon a fiatalok egy részét megérintette a népzene és a néptánc, s mindenféle kényszerítés nélkül művelik ezt a hagyományt. Ahogy mi sem kényszerítettünk senkit, egyszerűen kitártuk a kapukat a fiatalok előtt, aki akart, bejöhetett. És jöttek, nagyon sokan. A mi dolgunk csupán annyi volt, hogy hitelesek legyünk, érintsük meg a lelküket. S úgy látszik, sikerült. Mindebben azonban benne van annak a sok embernek az áldozatos, nehéz élete, rengeteg munkája, akik kikövezték előttünk az utat, Vikár Bélától kezdve Bartókon, Kodályon, Lajta Lászlón, Martin Györgyön át. Az elmúlt száz évben a magyarság szörnyű dolgokat élt át, politikai szétesettség, gazdasági csőd, az ország megcsonkítása, az egymást váltó gyilkos rezsimek tobzódása. Ezek az emberek pedig, mintha mi sem történt volna, egymás kezébe adva a stafétabotot, rendíthetetlen hittel végezték a küldetésüket, a népművészet értékeinek feltárását, megőrzését és továbbhagyományozását. Ez olyan példa, amire joggal lehetünk büszkék, mintá, amit követnünk kellene. Valódi hungaricum.